

»nudis rebus versari, atque inde ad veritatem propius accedere, »rebusque perceptis ac comprehensis mentem informare possumus.»

217. Haec quidem multis confirmat argumentis et exemplis, et tandem concludit: «Haec si pro rei dignitate a nobis praedicata »sunt, Trinitati atque uni in tribus Personis divinitati gratia habenda est; sin autem desiderio minus satisfactum est, sic quoque »orationi palma parata est. In hoc enim omni dicendi contentione »incubuimus, ut ostenderemus, ipsam quidem secundarum rerum »naturam, supra hominis mentem existere, nedum primam illam »ac solam; vereor enim dicere, omnibus rebus excelsiorem.»

218. Obj. 1.º Nulla invenitur, sub religionis nomine, superstiosa hominum secta, quae veram ac puram se profiteri doctrinam non protestetur. Ergo signum istud, in puritate ac veritate doctrinae constitutum, nullius potest esse roboris.

Resp. Distin. *ant.* «Nulla invenitur... quae non protestetur,» ita ut nec facile refelli possit; nego *ant.* «Quae non protestetur,» idque gratis vel levissimo fundamento; conc. *ant.* et inde nego *consequentiam.*

219. Et sane, numquid facillime ostendi nequeunt paganorum ac politheismi errores ac turpitudines? Nonne ob oculos omnium Mahumetismi foeda dogmata versantur, et Alchorani contradictiones innumerae, quas nec ipsi Mahumetis sectatores dissimulant sed excusare conantur, mentem, ex caeca voluntatis protervia, exuentes? Protestantium autem sectas prope innumeras, ad invicem oppositas; imo secum ipsis numquam constantes, sed pro libitu fidem suam corrigentes, nonne in propatulo omnes intuentur? Quod si earum secta aliqua contendere praesumat, se esse unicam veri Protestantismi progeniem; quam facillime ab omnibus stultitiae coarguetur; nulla enim earum parentem novit alium, nisi *sensum privatam*, qui tot peperit sectarum et errorum et turpissimarum opinionum monstra.

220. Obj. 2.º Non potest divinae revelationis validum esse argumentum, id cujus cognitio in ipsa nititur revelatione. Sed complexus iste veritatum, de quo in thesi, per revelationem est assequendus; ut thesis ipsa affirmat; ergo.

Resp. Cognitio potest ex revelatione haberi dupliciter; *proxime* vel *remote*. Si enim nescienti exponas quod ex revelatione noveris, ea, quam ipse accipiet notitia, procedet remote ex revelatione. Item, quae *proxime* ex revelatione habetur notitia, duplici potest assentiendi niti motivo; scilicet, vel propter ipsam revelationem, vel propter revelatae rei veritatem, prout hanc mens perspicere valeat simul atque ei proposita fuerit. His positis,

221. Dist. *maj.* Id cujus cognitio nititur solum *remote* in revela-

tione, nequit revelationis esse argumentum; nego. Si nitatur in revelatione *proxime*; subd. Si *unice* propter ipsam revelationem, rei revelatae assensus praebatur; nequit revelationis fieri argumentum; conc. Aliter, nego *majorem.*

Dein, dist. *min.* *Complexus iste veritatum* est ope revelationis assequendus, ita ut nequeamus exinde, *rationis lumine*, illud perpendere, cum adversis erroribus conferre, dubitationum umbras dissolvere, ac miram, qua omnium superat philosophorum doctrinas, sapientiam dignoscere; nego *min.* et *consequentiam.* Sive enim immediate et proxime revelatam attigeris doctrinam, sive mediate per Ecclesiam, SS. Patres et doctores; potes, duce ratione, illius miram ac divinam rimari veritatem et excellentiam, atque ad eandem amplectendam deduci. *Complexus iste veritatum* est revelationis ope adsequendus, salva tamen rationis vi et intelligentia ad eas, sic habitas, perpendendas veritates, et cum oppositis erroribus conferendas, adeoque et propter earumdem splendorem adprobandas et amplectendas; concedo. Hinc, ejusmodi adhibita reflexione, ad originem exurgit mens earum veritatum, et divinitus acceptas dignoscit.

CAPUT III.

De Religionis revelatae existentia.

ARTICULUS I.

De Religione Mosayca.

THESIS XXIII.

Religio Mosayca vera atque divina fuit.

222. Ad fidem referenda catholicam haec propositio, et probatur.

1.º In symbolo fidei Concilii Contaginen. IV, quod Leo IX alique approbarunt Pontifices, quo etiam utitur Ecclesiam ad episcopos examinandos, tum ad reconciliandos haereticos, habetur: «Credo etiam Novi et Veteris Testamenti, Legis ac Prophetarum et Apostolorum, unum esse auctorem Deum ac Dominum Omnipotentem. Haec est vera fides catholica...»

223. 2.º Passim asseritur religionis Judaicae divinitas in sacris libris, praesertim in cap. VI Deuteronomii: *Haec sunt prae-*

cepta et ceremoniae atque judicia, quae mandavit Dominus Deus vester, ut docerem vos et faciatis... Atque de Mosayca lege Judaeis dixit Stephanus (1): *Qui accepistis Legem in dispositione Angelorum et non custodistis.*

3.º Jesus Christus (cum christianis agimus dum haec urgemus argumenta) Religionem commendavit judaicam et coluit; (2) praevaricatores illius objurgabat, ac Dei mandatum eandem appellavit: *Relinquentes mandatum Dei, tenetis traditionem hominum.*

224. 4.º Innumeris Deus confirmavit miraculis, Moysen esse servum ac prophetam (3), nec non servandam illam esse legem per eundem intimatam et promulgatam: *Oculi vestri viderunt omnia opera Domini magna quae fecit, ut custodiatis omnia mandata illius, quae ego praecipio vobis...*

5.º Multos diversis temporibus misit Deus Prophetas, ut populum ad legi obsequendum adhortarentur: illi autem apertis prophetiis et aliis signis, se vere fuisse a Deo missos ostendebant: sic Elias (4), propheta Bethel (5), etc.

225. 6.º Judaica religio veram circa Dei naturam et attributa edocet doctrinam, rerum omnium originem mira evolvit sapientia, circa mores nihil non honestum praescribit, Deum ritibus honestis et sanctis colebat. Sed ejusmodi doctrinae complexus non nisi è divina ortum habere potuit revelatione (supra, n. 212); ergo divina est lex Mosayca.

7.º Populo rebelli, durissimae cervicis, vitiis omnibus prono et gentilicis moribus, legem sanctam ac difficilem Moyses imposuit, idque nomine ac auctoritate Dei invisibilis, quem nulla gens colebat vel dignoscebat: sed id supra hominum positum est vires; ergo a Deo lex Mosayca venit.

226. Obj. 1.º Religio judaica Deum colit corporeum; nam ambulat in medio Paradisi et cum Adam loquitur (6); Abraham parat illi convivium; et quidem comedit, etc. Ergo conficta dicenda.

Resp. Dist. Exhibet Deum corporeum *in se*; nego. Sub signis corporeis agentem; conc. Scilicet, signa adhibebat Deus corporea, ut facilius homines cum eo agerent, et paulatim per sensibilia ad spiritualia assurgerent. Comedisit Deum, vel potius Angelos qui Deum unum et trinum referebant, dicit scriptura; non utique *proprie* dicta comestione, sed similitudinaria et ad speciem: *Numquid, ait (7), manducabo carnes taurorum, et sanguinem hircorum potabo?* Et Raphaël Tobiae dixit (8): *Videbar quidem vobiscum man-*

(1) Act. Ap. VII, 53.—(2) Matth. V, 17; Marc. VII, 9.—(3) Exod. IV; et Deuter. c. XI.—(4) III, Reg. c. XVIII; et IV, Reg. c. I.—(5) III, Reg. c. XIII.—(6) Gen. c. III, et XVIII.—(7) Ps. 49, v. 13.—(8) Tob. XII, 19.

ducare et bibere; sed ego cibo invisibili, et potu, qui ab hominibus videri non potest, utor.

227. Obj. 2.º Concedebat Lex Judaeis ut usuras ab alienis exigerent (1). Atqui jure naturae prohibentur usurae; ergo divina esse non potest Lex Moysis.

Resp. *Concedebat*, id est, non puniebat; conc. sic censent Lyranus, Cajetanus, etc., quod Lex *toleraret* malum istud, ob cordis durtiem, et ne suos etiam dilacerarent fratres. *Concedebat*, id est, licitum faciens, nego; vel subdist. Quatenus Deus, supremus omnium Dominus, poterat dominium rerum in populum suum transferre; conc. *Concedebat*, quasi rem *per se* licitam; nego. In Psalmis enim et Prophetis saepe, nulla facta exceptione, reprobantur absolute usurae.

Nota. Cetera, quae possent in thesim objectari, consulto in particulares Theologiae tractatus remittimus.

SCHOLION.

De auctoritate et veritate librorum Pentateuchi.

228. Aliqua, pro divinitate religionis Mosaycae, tradita argumenta testimonio nituntur libri, omnium, qui dignoscuntur, librorum antiquissimi, Pentateuchus dicti. Quam ergo sit authenticus ac verax liber iste, paucis hic indicabimus rationibus, caeteras autem apud auctores, qui de libris disserunt sacris, facile sibi lector comparabit.

229. **Dico I.** Pentateuchum authenticum esse, atque Moysen auctorem habere non est dubitandum.

Prob. I.º Tuta est res haec ab omni dubio christianis omnibus; Christus enim, et deinceps Apostoli, ad Moysen Pentateuchum referunt.

Dixit Dominus Judaeis, qui utique Moysen constanter Pentateuchi auctorem habuerunt; *Nolite putare quia ego accusaturus sim vos apud Patrem: est qui accusat vos Moyses, in quo vos speratis. Si enim crederetis Moysi, crederetis forsitan et mihi: de me enim ille scripsit. Si autem illius literis non creditis; quomodo verbis meis credetis?* (2) Ecce, agit Christus de scriptis Moysis, de litteris Moysis, prout Judaeis omnibus notum erat: atqui non alia, praeter Pentateuchum, illi Mosayca noscebant scripta. Nec semel adprobavit Dominus Judaeorum traditionem ac communem sententiam; dixit enim (3), quasi ex ore Abra-

(1) Deut. XXIII, 19.—(2) Jo. V, 45.—(3) Luc. XVI, 29.

haec: *Habent Moysen et Prophetas, audiant illos.* Jacobus etiam (1) dixit: *Moyses a temporibus antiquis habet in singulis civitatibus qui eum praedicent in synagogis, ubi per omne sabbatum legitur.* Atqui ex continua Judaeorum traditione notissimum est, librum *Moysis* alium non legi praeter *Pentateuchum*: cujus rei antiquum habemus testimonium ex translatione Israëlitici regni ad regionem Assyriorum. Sublatis Judaeis è loco suo, misit rex Assyriorum gentes alias quae ibi morarentur et terram colerent; et cum eis simul sacerdotem judaeum, qui *edoceret eos legitima Dei terrae* (2). Atqui *Pentateuchum* gentibus illis tradidit et praedicavit sacerdos iste, quemadmodum ex textu elucet Samaritano. Non est ergo, juxta *S. Jacobum*, in dubium revocandum, opus esse *Moysis Pentateuchum*. Paulus etiam explicite ad Moysen refert (3) libros Levitici et Deuteronomii: *Moyses scripsit; quoniam...*

230. 2.º Neque intrinseca desunt argumenta. In libro Deuteronomii, in quo summa et compendium totius Legis traditur et eventuum qui in Exodo narrantur, ipse libri Auctor se Moysen esse passim asserit, praesertim in libri prooemio (4): *Coepit Moyses explanare legem et dicere: et inde prosequitur ipse omnia scribendo enarrans, ac de se ipso loquens: ex. gr. Dixique vobis illo in tempore... Tunc respondistis mihi... Tulique de tribubus vestris viros sapientes... praecepique eis dicens: audite illos, etc.* Ne autem quis putet, solam rerum narrationem ac legis explanationem ad Moysen referendam, non autem libri scriptionem, legitur versus finem (5): *Scriptis itaque Moyses legem hanc, et tradidit eam sacerdotibus filiis Levi, qui portabant arcam foederis Domini, et cunctis senioribus Israël. Praecepitque eis, dicens: post septem annos, in loco quem elegerit Dominus, leges verba legis hujus coram omni Israël, ... ut audientes discant, et timeant Dominum, et custodiant, impleantque omnes sermones legis hujus.*

231. 3.º Ex laudatis postremo verbis facile concludimus, nedum Deuteronomii volumen, sed alios quoque *Pentateuchi* scripsisse Moysen libros. Lex enim Mosayca non in solo definitur Deuteronomio, sed in ceteris quoque libris; imo *explanatio* potius legis, ac adhortatio ejusdem servandae dicendus est liber iste, quam *lex*, uti ipse loquitur Moyses (n. 130). Cum ergo ait: *Scriptis Moyses legem hanc*, id cogimur ad ceteros quoque referre libros.

Et ita sane; de lege in monte Sina suscepta, prout in Exodo (6) traditur, legitimus (7): *Scriptis autem Moyses universos sermones*

(1) Act. Ap. XV, 21. — (2) IV, Reg. c. XVII. — (3) Rom. X, vv. 5, 6. — (4) Deut. c. I, s. — (5) Deut. XXXII, 9. — (6) XX et seq. cc. — (7) XXIV, 6.

Domini... Assumensque volumen foederis, legit audiente populo. Neque solos Domini scripsit sermones: de bello enim et victoria adversum Amalech ait (1): *Dixit autem Dominus ad Moysen: scribe hoc ob monumentum in libro, et trade auribus Josue.* Quod si haec jussus est Moyses scribere, et quidem in Exodo scripta legitimus; numquid alia, majoris longe momenti, putabimus non scripsisse, *ob monumentum*, Moysen? Puta, mirum illius populi, inter tot portenta, ab Egypto exitum; Patriarcharum electionem è quibus ortum duxit et promissa ac benedictiones haereditavit; mundi creationem, ac diluvium, et alia quae in Genesi traduntur. Scilicet, parva quedam facta, ex Dei mandato, scripsit Moyses, *ob monumentum*; cetera autem longe clariora, summi momenti, transmisit, et alienae curae tradidit! Numquid non insanire videntur, qui populi judaici traditionem contemnere audent, et quemvis alium, praeter Moysen, sibi fingunt *Pentateuchi* auctorem?

232. 4.º Si *Pentateuchum* non scripserit Moyses, dicendum a fallaci aliquo fuisse in errorem inductum universum judaicum populum: etenim non solum Jesuchristi et Apostolorum tempore, et deinceps usque adhuc; sed antea, usque ad Moysis ipsius tempora, censuerunt christiani ac judaei esse Moysi adscribendum. Et quidem in libro Josue, ducis post Moysen Judaeorum, habetur (2): *Custodias et facias omnem legem quam praecepit tibi Moyses servus meus... Non recedat volumen legis hujus ab ore tuo; sed meditaberis in eo diebus ac noctibus, ut custodias et facias omnia quae in eo scripta sunt: et rursus: Post haec legit Josue omnia verba benedictionis et maledictionis, et cuncta quae erant scripta in legis volumine; nihil ex iis quae Moyses jusserat reliquit intactum.* Ex quibus inferes, non Deuteronomium tantum lectum fuisse; non enim in eo omnia Moysis mandata scripta sunt. Tempore regum (3) eadem vigeat traditio: *Juxta quod, scriptum est in libro legis Moysi, ait Sacer scriptor: imo jusu Dei fuisse tunc à Moyse legem traditam, testatur (4): Et tulerunt filii Levi arcam Dei, sicut praeceperat Moyses juxta verbum Domini.* Salomon quoque sacrificia offerenda praecepit *Juxta praeceptum Moysi* (5): quod quidem Moysis mandatum in Exodo legitur (6), et in libro Numerorum (7).

233. Verum lex illa Moysis adeo complexa, quae non solum cultus caeremonias, sed civilia etiam, ac domestica, et jura gen-

(1) XVII, 14. — (2) C. I, v. 7; et c. VIII, vv. 34, 35; et c. XXIII, 6. — (3) IV, Reg. XIV, 6; XXIII, 25. — (4) Paralip. 1.º, c. XV, 15. — (5) 2.º Paral. VIII, 13. — (6) Exod. XXIX, 38. — (7) Num. XXVIII.

tium complectebatur; nec tunc existentem populum, sed futuras generationes respiciebat; prorsus postulabat quod scriptis tradere-
tur: Moysen ergo id providisse nemo prudens potest in du-
bium revocare. Ac sane de iis quae in monte Sinai evenisse narra-
tur in Exodo, explicite legimus (1): *Scrpsit autem Moyses*
universos sermones Domini: et mane consurgens aedificabit altare
ad radices montis... assumensque volumen foederis, legit audiente
populo, qui dixerunt: omnia quae locutus est Dominus faciemus et
erimus obedientes. Quod si haec scripsit, cur de reliquiis, quae ad
Deuteronomium usque sequuntur, dubitabitur? Proinde, cum to-
tus Pentateuchi liber sic facta omnia historica cum legibus con-
nexa exhibeat, ut sejungi inter se minime valeant; ejusdem est
opus auctoris, ideoque Moysi est adscribendum.

234. Quod autem nequiverint judaei in hac re illudi, facile pa-
tet. Error enim coepisset ipso Moyse superstite, vel proxime
post mortem ipsius: nam regebatur constanter populus judaeus,
juxta leges in Pentateucho scriptas, et quidem sub nomine legis
Moysi s, ut ex libris omnibus historicis veteris Testamenti
elucet, praesertim ex libro Josue qui Moysi successit. Atqui
extante Moyse, vel extantibus tot populi principibus, sacerdo-
tibus, Levitis ac aliis innumeris Moysi coetaneis nullus sic
mentiri ac fallere potuit, ut Moysi librum apocriphum falso
adscriberet. Cito namque omnibus mendacium illuxisset, ex iis-
dem, quae in libro narrantur et praescribuntur, rebus.

235. Confirmatur. Non pauci ex ethnicis antiquissimi auctores
Pentateuchum Moysi adjudicabant; uti Manethon aegyptius,
Philocorus atheniensis, Eupolemus, etc., quorum opera
Josephi tempore, Clementis Alexandrini, et Eusebii
usque manebant: idem pariter testantur Diodorus Siculus,
Trogus, Pompejus, Strabo, etc.

236. Objiciunt 1.º, quod Moysis laudes eximiae in Pentateu-
cho leguntur, quas ipsum scripsisse non est credendum.

Resp. 1.º Ad Legis scopum multum spectabat, quod legislatoris
sanctitas et excellentia nota fieret: se ipsum autem vere, non falso,
laudare, et quidem boni communis intuitu, non vana gloriae cu-
pitudine, haud est a modestia et viri gravitate alienum.

Resp. 2.º Si ejusmodi cogeret ratio, multis oporteret auctoribus
denegare genuina ipsorum opera: tamen ipsis conceduntur com-
muni criticorum consensu.

Obj. 2.º Ad finem Pentateuchi ea enarrantur quae vel in morte

(1) Exod. XXIV.

Moysi, vel post mortem etiam, accidere: ergo ab alio fuisse scrip-
tum, partim saltem, fateri oportet.

Resp. Credentibus omnibus parum haec urget difficultas; scimus
enim prophetam Domini Moysen fuisse: qui ergo plurima alia,
sive praeterita, sive futura, spiritu prophetico didicit ac scripsit;
potuit pariter ea, quae ad mortem vel post mortem suam evene-
runt, praescire et litteris tradere. Aliqui tamen catholici DD. non
verentur concedere, fuisse a Josue ad Deuteronomii librum
adjuncta illa omnia, quae Moysi mortem respiciunt.

237. Dico II. De veritate historica librorum Penta-
teuchi non est ambigendum.

Planum apertumque est, propositionem hanc fidelibus omnibus
esse fide certam; pro comperto enim habent, esse Pentateuchi
libros divinitus inspiratos. Verum ab ejusmodi firmissimo absti-
nebimus nunc argumento; et concedi nobis intendimus, non posse,
juxta rationalis critices regulas, historicam Pentateuchi veritatem
in dubium revocari: 1.º Si falsa, fictaque ea forent quae in Penta-
teucho scripsit Moyses, non potuisset adeo effrons apertumque
mendacium populum illum Israëlis universum latere, scilicet, sa-
cerdotes, principes, ac reliquum vulgus. Atqui sciens volensque
nullatenus acquievisset populus ille apertis Legislatoris menda-
ciis: ergo. *Major* patet: non enim privati eventus vel obscuri, aut
exigui momenti, in ea narrantur historia, qui historiatiorem tergi-
versari sinerent; sed magni, conspicui, illustres, universum attingentes
populum; quorum etiam ipse populus testis ocularis a
Moyse asseritur; eo ducentes, ut legem perdifficilem, quasi a Deo
datam, amplecterentur; populi peccata, inconstantiam, infidelita-
tem exhibentes: atqui ejusmodi rerum poterant omnes testimo-
nium exhibere certum; ergo si falsas corruptasque exhibuisset
Moyses merces, id neminem latere potuisset. Nam numquid
poterant ullum latere Aegypti plagae, divisio maris, legis in Sinai
monte inter fulgura promulgatio, mannae quadraginta annorum
spatio pluvia, etc., etc.?

Minor, scilicet; non potuisse populum illum apertissimis conni-
vere mendaciis, a nullo potest in dubium revocari. Quicumque
enim Deo fideles, legique obsequentes erant, ad mendacia coope-
rari et falsitates renuissent; ii autem qui adversus Moysen ac
Legem saepe rebellabant, mendaciis Legislatoris assentari multo
minus acquievisent.

238. 2.º Inverecundia foret aperta, nec non summum stultitiae
aut nequitiae culmen, apertissimis contendere mendaciis illud
quasi verum suadere, quod mendacia ipsa falsissimum esse aperte
demonstrant. Sed id fecisset Moyses, si falsam fictamque tra-

didisset Israëlitico populo historiam: etenim illud ubique contendit Moyses ac suadere vult; se legatum Dei esse, et nomine ipsius loqui, legesque ferre. Sed huic supremo, et sanctissimo muneri quodcumque adversatur mendacium; ergo inverecundus, stultus vel nequissimus habitus fuisset, si fictam tradidisset historiam. Atqui Moysis prudentia, modestia ac honestas ubique ita clare effulgent; ut constanti populi Israëlitici traditione, et omnium qui Mosaica noverunt scripta, communi consensu, vir plane insignis fuerit reputatus; ergo.

ARTICULUS II.

De Christiana Religione.

THESIS XXIV.

Religio Christiana est divinitus revelata, adeoque verissima.

239. Probr. 1.º Divina illa est religio, cujus Deus auctor extitit. Sed religionis christianae auctor, Christus, scilicet, Deus est; quod in tractatu de Incarnatione demonstratur; ergo.

2.º Religio quae miraculis confirmatur est divinitus revelata: sed talis est christiana; ergo. *Major* ex supra (n. 187, Thes. XVIII), demonstratis elucet: minor ex authenticis patet historiis; imo perenni experimento a Christi tempore et deinceps usque adhuc.

Hujusce facti paucos indicabimus testes. a) Judaei ipsi id fatebantur: *Quid facimus, quia hic homo multa signa facit? Si dimittimus eum sic, omnes credent in eum* (1). De Christi discipulis et Apostolis dicitur (2): *Illi autem profecti praedicaverunt ubique, Domino cooperante, et sermonem confirmante, sequentibus signis.* Et ipse Dominus doctrinam suam miraculis confirmabat (3): *Si mihi non vultis credere, operibus credite, ut cognoscatis et credatis, quia Pater in me est, et ego in Patre.* b) Tum ex Evangeliiis et Actibus Apostolorum, tum ex priorum seculorum scriptoribus et Patribus liquet, inductos fuisse homines magnis, plurimisque miraculis ad Christi amplectendam religionem. Martyrum passiones fuisse prodigiis passim illustratas, Acta illorum, in plurimis ac dissitis orbis partibus scripta, testantur. Hinc et agebat Augustinus (4): «Eloquia namque persuadentium, mira fuerunt facta,

(1) Jo. XI, 47. — (2) Marc. XVI, 20. — (3) Jo. X, 38. — (4) De Civit. Dei, l. 22. c. V.

»non verba.» Et Hieronymus (1): «Neque enim potuissent in »tam brevi tempore credere, nisi signorum miraculis fides eorum »quodammodo fuisset extorta.»

240. 3.º Divina ostenditur religio, quae prophetiis adprobatur. Sed Christi D. religionem prophetiae commendant; ergo. *Major* supra ostensa fuit (n. 201, thes. XX). Minor autem pluribus elucet prophetiis a Christo peractis, puta, de eversione Jerusalem et Judaeorum excidio; de sua passione et morte cum adjunctis multis; de resurrectione post tres dies; etc. Hisce prophetiis Christus discipulorum roborabat fidem: *Amodo dico vobis priusquam fiat, ut cum factum fuerit credatis* (2).

241. 4.º Divina est religio quae a solo potest Deo procedere: atqui ejusmodi est Christi religio; ergo. *Major* ex se ipsa clare patescit. *Minor* cuivis christianae religionis doctrinam et cultum expendenti elucebit, ex supra positis (Thes. XXII).

242. 5.º Argumentamur cum D. Bonaventura: vel nequissimum hominem, aut stupidissimum, extitisse Christum; vel ipsius doctrinam et religionem esse divinam, fatendum est. Atqui illud primum ratione plane repugnante diceres; ergo secundum fateri debes.

Min. probr. a) Vanum ab hominibus captum honorem, seculi divitias, cupidinem omnem Christus abhorrebat: homines ad omnem hortabatur virtutem, justitiam, ac unius summi Dei reverentiam: homines honestate praeditos, sinceros, innocuos et ceteros diligentes, sibi charos habebat: altissimis eluxit sapientia et prudentia, quibus nemo, vel callidissimus quisque, obsistere valebat. Atqui toto coelo distant ejusmodi ab homine aut nequam, aut stulto; ergo. b) Adversatur quoque illorum sententiae, quibus innotuit Christus: de illo namque dicebant: *propheta magnus surrexit in nobis; Dominus visitavit plebem suam; benedictus qui venit in nomine Domini; de Jesu Nazareno, qui fuit vir propheta, potens in opere et sermone coram Deo et omni populo;* etc. Cum autem magnates, invidia tabescentes, testes adversus Jesum quaerent; nullus inveniri potuit, qui verisimile testimonium afferre posset: et Christo eos interroganti: *Quis ex vobis arguet me de peccato?* Nihil prorsus objicere potuerunt. Imo sacerdotes ipsi et primates agebant: *Si dimittimus eum sic, omnes credent in eum.* Tamen nec plebis vitia fovebat neque temporalia bona, sed spiritualia tantum et aeterna adipiscenda promittebat. Atqui haec omnia ab homine nequissimo vel stulto sunt undequaque aliena: ergo primum fateri necessum est;

(1) In Isai. LXX, 25. — (2) Jo. XIII, 19; et XIV, 29.

veram, scilicet, tradidisse doctrinam, ac divinam esse Christi Religionem: nisi enim fuerit a Deo missus, Dei Filius ac Patri aequalis, vel magna impietate, vel incredibili stoliditate, id conatus fuit suadere.

243. Obj. Gentilium populi miraculis Apollonii Thyanaei, aliorumque magorum, fidem adhibuere: tamen vana illa erant figmenta: sic ergo fictis Christi et Apostolorum miraculis potuere decipi christiani.

Resp. 1.º Plurimi sane decepti sunt, fidem quorundam hominum testimoniis praebentes; ergo nullius, vel gravissimi viri, dicto assentiendum. Nonne id stulte ac absurde dici putares?

Resp. 2.º Negando *consequentiam* et paritatem. Nam a) neque illis fictis miraculis multitudo populorum omnis aetatis et conditionis fidem adhibuere, quemadmodum ubique terrarum Christi et Apostolorum miraculis fides data est: b) neque testes et scriptores utrorumque prodigiorum et numero et gravitate pares inveniuntur, quemadmodum de illis notavit Augustinus (1); «Quorum multa mira nullo fidei auctore jactitant:» c) neque possunt miracula ipsa invicem aequiparari (2): «Quamvis et daemones nonnulla faciant Angelis sanctis similia, non veritate sed specie, non sapientia sed plane fallacia.» Et alibi (3): «Quis autem vel risu dignum non putet, quod Apollonium et Apulejum, ceterosque magicarum artium peritissimos conferre Christo, vel etiam praeferre conantur.»

THESIS XXV.

Religionis christianae propagatio miraculis est adscribenda; ideoque divina existit Christi Religio.

244. Prob. 1.º Res summe difficiles nequeunt communes evadere, praesertim brevi tempore. Atqui cum propagata fuit, erat religio christiana summe difficilis, et brevi tempore communis evasit; ergo non humanitus, sed miraculose id evenisse dicendum est.

Major propositio experimento nota est: et causa existit; quod summe difficilia sint vulgo moraliter impossibilia. *Minor* etiam facile elucet; injungebat enim christiana lex, ea uti falsa respuere quae communiter reputabantur vera; ea adstruere et credere quae captum superabant mentis, imo quae videbantur rationi adversari; indeque Judaeis quasi *scandalum*, Gentilibus autem quasi *stultitia*

(1) Epis. 102, 32. — (2) August. *ibid.* — (3) Ep. 138, 18.

visa sunt (1); ea denique praescribat mandata quae erant naturae lapsae, communibusque gentium moribus adversa.

Quod autem brevi tempore fuerit religio christiana propagata, testes erant ipsi Pagani, qui deorum templa, teste Plinio in epistola ad Trajanum Imp. seculo secundo, vacua evadere lamentabantur: unde agebat Apostolus (2): *Pervenit ad vos (Evangelium), sicut et in universo mundo est et fructificat et crescit sicut in vobis.* Scribat Tertulianus (3) ad *Nationes*: «Quotidie adolescentem » numerum christianorum ingemitis. Obsessam vociferamini civitatem: in agris, in castellis, in insulis Christianos; omnem sexum, » omnem aetatem, omnem denique dignitatem transgredi a vobis » quasi detrimento doletis.» Et Arnobius Ethnicos constringebat: «Vel haec saltem fidem vobis faciant argumenta credendi, quod » jam per omnes terras in tam brevi tempore immensi nominis ejus » sacramenta diffusa sunt; quod nulla jam natio est tam barbari » nominis, quae non ejus amore versa molliverit asperitatem » suam (4).» Et Justinus M. (5), saeculo II. agebat: «Nullum omnino genus est sive Graecorum, sive Barbarorum, sive quolibet » nomine appellentur, vel Hamaxobiorum, qui in plaustis degunt, » vel Nomadum qui domibus carent, vel Scenitarum qui pecora pascentes in tentoriis habitant; nullum, inquam, ejusmodi genus est, » in quo non per nomen Jesu crucifixi preces et gratiarum actiones Patri et Creatori universorum fiant.»

245. Prob. 2.º Divina virtute fuit christiana religio propagata, si illis caruit praesidiis quae ad id unice poterant humanitus juvare. Atqui ita se res habuit: sapientes quippe et potentes, non nisi aliis sapientibus ac potentibus superari queunt; humana commoda aliis tantum compensantur hujusmodi commodis et vincuntur: jam vero cum adversarentur Christi religioni potentes hujusce mundi, sapientes, omniaque mundana commoda; non fuit hisce munita praesidiis in mundum propagata; quod mirabatur Apostolus (6), et divinae adscribebat virtuti: *Perdam sapientiam sapientum et prudentiam prudentum reprobabo... Quae stulta sunt mundi elegit Deus ut confundat sapientes, et infirma mundi elegit Deus ut confundat fortia.*

246. 3.º Si praeter summam rei difficultatem, et mediorum naturalium carentiam, religioni obsistebant christianae opprobia, temporalium bonorum jactura, tormenta et crudelissimae caedes; longe difficilior ac humanitus impossibilior ejusdem fuit propagatio. Atqui sic rem evenisse notum omnibus est; ergo virtute divina

(1) 1.^a Cor. I, 23. — (2) Colos. I, 6. — (3) L. I, n. 1. — (4) Contra Gents. — (5) Dial. cum Triph. — (6) 1.^a Cor. I, 19.